

LÄR OM KÄRNVAPEN

En översikt av Irans historia

Iran, Turkiet och Egypten är de tre regionala stormakterna i Mellanöstern. På lång sikt har dessa tre länder det avgörande inflytandet på områdets utveckling. USA, Europa och Ryssland är för närvarande engagerade bl.a. på grund av oljetillgångarna och, i vart fall beträffande USA, på grund av relationen till Israel. Iran har en särställning genom sina tillgångar på energi och sin självbild som beskyddaren av Shiat Ali, shiamuslimerna. Landet har inte startat krig med sina grannar på många sekler men motsättningar finns traditionellt mot Saudiarabien och framför allt gentemot Irak. Det händer att man i utlandet glömmer att iranierna inte är araber och att språket är indoeuropeiskt, fast det skrivs med arabisk skrift.

Under 1900-talet har Iran haft dåliga erfarenheter av västvärlden. Progressiva grupper i landet ville utveckla och demokratisera landet, men Ryssland, Tyskland och Storbritannien verkade för sina egna koloniala intressen. Man tvingade bl.a. 1941 regenten Reza Shah att avgå och insatte i stället hans son Mohammad Reza Pahlavi. Den demokratiskt valde premiärministern Mossadeq ville förstatliga de utländska, i första hand brittiska, oljebolagen. Genom en statskupp stödd av USA avsattes Mossadeq 1953. Shahan Mohammad Reza Pahlavi hade goda relationer med USA men blev allt mer en självhärskare. Han ville göra landet västerländskt och ville minska religionens inflytande i samhället och förbjöd kvinnornas bruk av slöja. Ett hårt politiskt förtryck riktade sig mot både socialistiska och muslimska grupper. Den hemliga polisen och dess särdeles grymma tortyrmetoder samt Shahens extravaganta och västerländska levnadssätt ökade motviljan. År 1979 genomfördes "den muslimska revolutionen" och en nationell folkomröstning bekräftade att landet skulle vara en islamisk republik Ayatollah Ruholla Khomeini blev landets högste ledare enligt den nya teokratiska konstitutionen (en grundlag byggd på religiösa principer).

I november 1979 angrep en grupp studenter den amerikanska ambassaden och tog dess personal som gisslan. Man ville ha den avsatte shahan, som befann sig i USA för behandling av sin allvarliga blodsjukdom, utlämnad i utbyte mot ambassadpersonalen. Gisslandramat pågick i 444 dagar. När President Reagan tillträdde som amerikansk president efter Jimmy Carter, som var mycket impopulär i Iran, frigavs fångarna omedelbart.

Den iranska armén hade i stor utsträckning upplösts under den nya regimen. I september 1980 anfölls Iran av Irak. Iraks ledare Saddam Hussein räknade med att snabbt erövra vissa oljerika områden av Iran. Han stöddes politiskt och finansiellt av

såväl USA och dess allierade som av Sovjet och Warszawapaktens länder, av de flesta arabländer och av Kina. Irak använde kemiska stridsmedel mot både militära och civila mål i Iran, utan att omvärlden protesterade. Kriget blev det längsta under hela nittonhundratalet och avslutades först 1988. Antalet dödade blev störst på den iranska sidan och uppskattas till mellan en halv och en miljon.

Bild: Erland Richardsson

Politik och styrelseskick

Iran har ett komplicerat styrelseskick. Landet är en teokrati, där religiösa ledare har den högsta makten. Detta system genomfördes genom en kulturrevolution under de tio år då Ayatolla Khomeini styrde landet. Prästvålden är egentligen inte starkt förankrat i Persiens historia, och inom grupper av yngre religiösa ledare ifrågasätts teokratien.

Den Högste Ledaren, för närvarande Ali Hosayni Khamenei, skall visa vägen för landets utveckling. Han är också överbefälhavare och utser hälften av ledamöterna i Vaktarrådet (Council of Guardians), som i sin tur tillsätter eller avsätter Den Högste Ledaren. Presidenten är underordnad honom. Presidenten väljs i allmänna val där dock kandidaterna måste accepteras av Vaktarrådet. Detta råd godkänner också kandidater som får ställa upp i valet till parlamentet, Majlis. Militära grupper, och särskilt det Revolutionära Gardet, har också stort inflytande på vissa områden av politiken. Också utanför den officiella politiken finns grupper med motstridiga intressen.

Mohammad Khatami, president 1997-2005, försökte förhandla med och utveckla goda relationer till västvärlden, vilket var en orsak till att han fick avgå. I valet 2005 valdes den religiöst fundamentalistiske Mahmoud Ahmadinejad till president, mycket på grund av hans nationalistiska och oförsonliga uttalanden mot USA och västvärlden.

Bild: Wenjing Tao

Det nukleära programmet

Under shahens tid planerades ett omfattande program för kärnkraft och 1974 talades det om ett ambitiöst program för att bygga inte mindre än 23 reaktorer före år 2000. Ett skäl som angavs var att oljetillgångarna inte skulle räcka så länge, och man behövde tillgång till energi på längre sikt. Den enda elektricitetsproducerande reaktor som byggts är dock den s.k. Busher-reaktorn, som fortfarande (april 2008) inte startats, främst på grund av svårigheter att få leveranser av bränsle. Denna reaktor är en s.k. lättvattenreaktor som inte lämpar sig för produktion av plutonium för kärnvapen.

Ett avtal skrevs 1974 med USA om leverans av en anläggning för uppberedning av plutonium från använt kärnbränsle, vilken skulle kunna användas för tillverkning av

atomvapen. Emellertid har Iran endast tillverkat mycket små mängder plutonium i forskningsreaktorer.¹ På flera håll, bl.a. i ett utlåtande från CIA 1974, talade man om att Iran ville ha möjlighet att tillverka kärnvapen om Indien och Pakistan blev kärnvapenstater.² Dessutom fanns hela tiden oron för att Irak skulle tillverka kärnvapen

Bild: Erland Richardsson

En kort tid efter den islamiska revolutionen 1979 meddelade regeringen till IAEA att man planerade att återuppta det nukleära programmet. Iran är medlem i ickespridningsavtalet (NPT) sedan detta avtals tillkomst och står därför under inspektion av IAEA. IAEA skulle också bistå i utvecklingen av en anläggning för anrikning av uran. Iran hade upplevt att det var svårt att få pålitliga leveranser av kärnbränsle. Detta har förblivit ett problem under de kommande åren på grund av politiska påtryckningar.

År 2002 avslöjade en dissidentgrupp (motståndsgrupp) att Iran hade påbörjat byggandet av en anläggning för att anrika uran samt en fabrik för tillverkning av tungt vatten. Dessa anläggningar hade inte redovisats för IAEA, vilket man från Irans sida hävdade att man inte hade skyldighet att göra så länge man inte hade introducerat uran i anläggningen. IAEA:s undersökningar visade att Iran under flera år på flera olika sätt hade genomfört aktiviteter i det nukleära programmet som man varit skyldig att anmäla till IAEA, men vilket man inte gjort.

Iran har, i likhet med många andra kärnkraftproducerande länder, inte ratificerat IAEA:s tilläggsprotokoll som skulle ha gjort landet skyldigt att tillåta mer

omfattande inspektioner. Under en period följde man dock frivilligt dessa regler. Anrikningen av uran upphörde också under en period för att underlätta förhandlingarna mellan Iran och en medlande grupp av länder, Frankrike, Storbritannien och Tyskland, "EU-3". Under den påföljande tiden uppkom flera gånger samarbetsvårigheter med IAEA. Organisationens tjänstemän och dess direktör Mohammad El Baradei menade ändå att man gjorde framsteg i samarbetet och att detta borde få fortsätta. Man kunde inte påvisa att Irans nukleära program syftade till tillverkning av kärnvapen.

De avgörande besluten i IAEA görs av dess styrelse, Board of Governors, som tillsätts av regeringarna. Styrelsen beslöt i februari 2006 att föra frågan om Irans nukleära program till FN: s säkerhetsråd.

Planerar Iran att skaffa kärnvapen?

Att ge en objektiv och balanserad sammanfattning av argumenten i den här frågan är inte möjligt, men här görs ett försök.

Det är normalt sett inte ekonomiskt rimligt att bygga en anläggning för anrikning av uran för kärnkraftverk i ett land av Irans storlek, särskilt inte när man har ett enda funktionsdugligt kärnkraftverk. Det är mycket billigare att köpa uran på den öppna marknaden. Iran har dock gång på gång nekats leveranser av kärnbränsle och annan teknik av politiska skäl, varför uppfattningen att självförsörjning är tryggast kan vara förståelig. Att lyckas bygga en så avancerad anläggning ger dessutom ett tillskott till den nationella självkänslan, vilket kan vara en viktig förklaring till Irans agerande, ja till hela det nukleära programmet.

Har man en fungerande utrustning för anrikning av uran till kärnbränslekvalitet är steget till anrikning till vapenkvalitet kort. När anläggningen fungerar tillfredsställande finns det alltså en möjlighet för Iran att avbryta samarbetet med

Bild: Erland Richardsson

IAEA, köra ut inspektörerna och börja producera uran av vapenkvalitet. Om man under tiden förberett tillverkningen av kärnladdningarna i detalj skulle ett fåtal fungerande kärnladdningar kunna framställas på några få år. Detta skulle uppenbarligen inte kunna hända så länge man samarbetar med IAEA, landets avsikt att bygga kärnvapen skulle då snabbt bli uppenbar.

En uranbomb behöver inte testas, det skedde inte med Hiroshimabomben. Iran har sannolikt inte plutonium i tillräckliga mängder för att tillverka plutoniumbaserade kärnvapen.

Landets tidigare högsta ledare Ayatolla Ali Khamenei har mycket tydligt uttalat att kärnvapen strider mot den heliga Koranen.³ Dock vet man inte om nästa religiösa ledare kan ha en annan uppfattning.

Kanske vill Iran visa omvärlden, och sin egen befolkning, att man är kapabel att bygga kärnvapen, att man behärskar hela kedjan från uranbrytning till byggandet av en kärnvapenbärande missil. Detta kan räcka för landets självkänsla. Man skulle helt enkelt komma i samma läge som Japan gör i förhållande till Kina. Det räcker för att höja landets status i förhållande till grannarna, och det skulle kunna användas i vissa lägen som utpressning mot både USA och Israel.

I dag uppfattar både ledare och många i befolkningen i Iran att landet inte kan lita på något annat land. Man är förnedrad av att nekas rätten till ett tekniskt avancerat kärnteknologiskt program. Det är inte förbjudet för ett land som är medlem i NPT att anrika uran. Utfallen mot landet som en "ondskans axelmakt" stärker sammanhållningen inom nationen. Opinionen för ett komplett kärnkraftprogram är stark – många i landet vill se att urananrikningen blir verklighet. Men Iran vet att om man visar att man verkligen har tillverkat kärnvapen löper man risken av ytterligare internationellt isolering, och i sista hand ett militärt anfall från Israel och USA.

---

1 Iran Fokus <http://www.iranfocus.com/>

2 Prospects for Further Proliferation of Nuclear Weapons, Special National Intelligence Estimate, CIA, 23 August 1974, SNIE 4-1-74

3 Mathaba News Network http://mathaba.net/0_index.shtml?x=302258